

Kocakarı Soğuklarından Zemheriye

Anadolu Halk Takvimi

—
İnceleme
Araştırma
—

Ergün Veren

DK

Ergün Veren, Eskişehir’de doğdu (1965). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde yüksek lisans eğitimini tamamladı (2017).

Türkoloji alanında çalışmalarını sürdüren Ergün Veren Çekya, Gürcistan, Hollanda, Litvanya, Kosova, Makedonya, Moğolistan, Romanya ve Ukrayna’da düzenlenen bilimsel çalışmalara ve toplantılara katıldı. Yurtiçinde ve yurtdışında katıldığı bilimsel toplantılarda bildiriler sundu. Makaleleri ve yazıları ulusal ya da uluslararası pek çok bilimsel ve popüler yayın organında yayımlandı.

Görme engelliler odaklı “*Atanmış, seçilmiş ve gönül vermişleri engelliler için el ele*” (Eskişehir, 2012), “*Göremeyen kardeşin olsun mu?*” (Eskişehir, 2013) ve “*Dede Korkut Görsem’de*” (Eskişehir, 2019) projelerini hazırladı ve yürüttü.

Kimi sivil toplum kuruluşlarının kurul üyeliklerini sürdüren ve şiirleri bestelenen Ergün Veren, çeşitli ödüllere de layık görüldü.

Kitapları

1979 Güzünden 1982 Baharına (2008), *Okyanusu Göle Sığdırmaktır Şiir*, (2009), *Yazılı Kaynaklarda Anadolu’da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*, (2009), *Eskişehir’i Görsem / Eskişehir Üzerine Folklorik İnceleme ve Araştırmalar* (2012), *Anadolu’yu Görsem / Anadolu Folklorik Değerleri Üzerine İnceleme ve Araştırmalar* (2013), *Türkiye’de Popüler Yayınlarda Dede Korkut Kitabı* (2018), *Aydın Kültürüne Halkbilimsel Dokunuşlar: İncirin Yağı* (2019).

Kocakarı Soğuklarından Zemheriye
Anadolu Halk Takvimi

Kocakarı Soğuklarından Zemheriye
ANADOLU HALK TAKVİMİ

Yazan: Ergün Veren

Editör: Sevim Erdoğan

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Aralık 2019 / ISBN 978-605-09-6851-4

Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Baskı: Ana Basın Yayın Gıda İnş. San. Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.

Güven İş Merkezi, No: 6/13 Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (212) 446 05 99

Sertifika no: 20699

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Kocakarı Soğuklarından Zemheriye
Anadolu Halk Takvimi

Ergün Veren

Anneme ve
rahmetli babamın aziz hatırasına...

İçindekiler

Hava ile su ile oyun olmaz.....	13
Söz Başı	21
Anadolu'da zamanın dilimlenmesi	31
Saat	31
Gün.....	39
Uğurlu / uğursuz gün inancı	45
Hafta	62
Ay.....	63
Ay adlarının kaynakları	63
Zaman-Eylem Planlaması	74
Yıl/Mevsimler	86
Antik Yunan döneminde yıl / mevsimler	87
Hitit (Eti) döneminde yıl / mevsimler	91
Türk kültürü sürecinde yıl / mevsimler	93
Uğurlu / uğursuz yıl inancı	103
Sayılı günler	113
Fırtına günleri.....	156
Anadolu halk takvimi	165
Anadolu halk meteorolojisi	207
Anadolu iklimi.....	218
Gök cisimlerine ve hava hareketlerine dayalı inanış ve pratikler	222
Antik Yunan dönemindeki inanış ve pratikler	223
Anadolu halk meteorolojisindeki inanış ve pratikler	224
Askeri literatüre yansımalar	234
Balıkçılar ve denizcilerdeki inanış ve pratikler.....	234
Canlıların hareketlerine dayalı inanış ve pratikler	237
Sözü bitirirken	245

Oniki yapraklı Anadolu halk takvimi.....	251
Notlar.....	265
Kaynakça.....	279
Dizin.....	293

Hava ile su ile oyun olmaz

Hava ile su ile oyun olmaz, havasına, suyuna gitmeli... Toprak ve ateş de öyle. Ne altına düş ne de içine... Bir söz oyunu değil bu, gerçeklerden bir gerçeğin biraz kapalı anlatımı...

Ne havadan sudan söz edeceğim ne de havasız susuz kalmanın sonuçlarından, ateşle toprak da öyle. Benim derdim hava durumu ile...

Hemen herkes sabahleyin kalkar kalkmaz gökyüzüne bakar. Kimi bulutlardan kimi güneşten kimi rüzgârdan alır havanın nasıl olacağı bilgisini. Kimi de hava durumunu izlemiş/dinlemiş, okumuş, ona göre giyinmiş ve şapkasını, şemsiyesini, yağmurluğunu/paltosunu, atkısını, eldivenini yanına almıştır çoktan.

Bunların çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü hâlâ baba dede usulüyle gökyüzüne bakarak o günle ilgili kararlar veren birçok tanıdığım var. Ben fazla anlamam bu işlerden ama bilenlere sıkça sorarım. Bütün bunlara sebep güneş altında kavrulup yanmak, yağmurda sırlıklamak olmak ve iliğimize kadar donmak istemeyişimizdir.

Delikli demirin çıkmasıyla mertlik bozulduğu, klimaların çıkmasıyla da sıcaktan bunalmanın kader olmadığı sanılmıştır. Sigara tiryakileri işyerlerinin kapı önlerinde soluk tüketip izmarit çoğaltırken, yapay serinliğin insan boyunu aştığı binalardan sokağa fırlayanlar da güneş altında ya da karşısında ana rahmindeki mutluluğu arıyorlar. Çağın gereği bunlar, bizim suçumuz yok... Ancak kendini akıllı sanıp ahmakıslatanlara aldırmandan, sağa sola bakarak yarı ıslak, gayesiz dolaşanlara da sözümüz var, onları da hiç olmazsa daha

hızlı yürümelemleri ya da bir saçak altına sığınmaları için uyarsak kural dışına mı çıkmış oluruz?

Niçin sordum bu soruları, niçin sıraladım bu incileri, ben çok iyi biliyorum da okuyucu bana ne der ne düşünür hakkımda derdim, telaşım bundan. Bir dostunun kitabını çok sevmişsin, senden birkaç satır karalamam istenmiş, durmuş sözü nerelere getirmişsin. Oldu mu ya, dön sadede haydi...

Ergün Veren'in diğer çalışmalarıyla birlikte halk takvimi macerasını da uzun zamandan beri takip ediyorum. Okunsun, keyif alınsın, hayatımıza heyecan katsın dediğimiz türden olduğundan kuşkuym yoktu son çalışmasının. Kitabın daha birçok özelliği de var, bunlardan biri de hava durumu ansiklopedisi olması.

Hava ile uğraşılmamış coğrafya ve kültür olmaz. Her yerde, her ortamda insanoğlu ister deneyimleriyle isterse inançlarıyla iklim şartlarıyla ilgili birikimlere sahip olmuştur. Bunun neler olduğunu söyleyecek değilim, ancak Batı ve Doğu kaynakları arasında bu konuda eserler çoktur. Hesiodos ise *İşler ve Günler* ile önümde, inanç ve deneyim kökenli tavsiyelerini bir bir sıralıyor. Tanrılar, yarı tanrılar, olağanüstü varlıklar inanılmaz bir biçimde insan parantezindedir, insani özelliklere de sahiptir. Doğa olayları da bunların tepkileri ve istekleriyle açıklanır.

Revnâk-ı Bostân (1844) diye eski bir kitabım var. Bir tesadüf müdür bu kitabın bende oluşu yoksa bendeki iklim, ziraat, ekip-biçme konusundaki tahmin ve önerilere meraktan mı, sayfalar arasına sıkışıp kalmış bitki vs. adlarının, anlatılan geleneksel inanç ve uygulamaların ilginç gelmesinden mi bilmiyorum. Ancak bu kitaplarla ve içerikleriyle ilgili yayınlara, bunlardan söz eden makale ve kitaplara hep ilgi duydum. Kırk yıl kadar önce Ankara'da bir duvar dibi kitapçısından ön ve arka kapakları kopmuş, bir kongre münasebetiyle yayımlanmış bir kitap almışım. Bir tipografi harikası olan bu kitapta yazma bir *Revnâk-ı Bostân*'dan sayfa tıpkıbasımları ve bunların çeviriyazısı basılmıştı (*Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış. Birinci Köy ve Ziraat Kalkınması Kongresi*, 1938). Bendeki *Revnâk-ı Bostân* sevgisi belki

de işte bu sayfaların çeviriyazısını okumakla başladı. Dil güzel, konu dersin meraklı mı meraklı, ay, mevsim, ot, sebze adları gerçekten revnaklı... Aslında ay, gün, hava, mevsim gibi insanoğlunu yakından ilgilendiren şeylerin yazılı olduğu takvim yapraklarını ilkokuldan beri anacığımıza okuya okuya mı kapmıştım bu merakı bilemiyorum. Ne zaman zaman *Revnâk-ı Bostân*'ı açıp okumak, ne Zafer Önler'in bu kitapla ilgili son bilimsel yayını (2000) arada bir karıştırmak bu eski zaman âdet ve uygulamalarına olan merakımı doyuramadı. Sebebini bilmiyorum ama tahminlerde bulunmak mümkün, bu kitapları karıştırmak ve satırları arasına sinmiş folklorik değerleri keşfetmek daha çok haz veriyordu bana. Bu yüzden elime geçen Osmanlı dönemi takvim yapraklarını, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemine ait, biraz da ayrıntılı ve yararlı bilgiler içeren cep takvimlerini [Ebüzziya Tevfik'in *Rebi-i Marifet*, Mehmet İhsan Bey'in *Malûmât-ı Müfîdeyi Hâvî Yeni Takvim*, Maarif Kitabhânesi'nin (Günümüzde *Saatli Maarif Takvimi*'ni hazırlayıp yayımlayan kuruluş) *Muhtıralı Cumhuriyet Takvimi*] okumak, bunların aylık cetvellerinde bazıları kuş isimleriyle anılan fırtınaları uzun uğraşlarla arayıp bulmak, eski bir arkadaşla buluşmuş gibi bunların zamanları üzerine düşünmek bendeki takvim garipliklerinden. Bu yüzden evimize hâlâ, çocukluktan kalan alışkanlıkla, *Saatli Maarif Takvimi* alınır, yeni yıla girmeye yakın günlerde duvara asılır ve günü gelince her günün nesi varsa okunur, bir yılı tam ortasından olmasa da iyi bölen "Kasım" ve "Hızır" günlerine, fırtınalara, yıl dönümlerine bakılır. İki şey eksik olmaz mutfak duvarımızda: Takvim ve İmsakiye. Ramazan bitse bile bir yenisi gelinceye kadar yerinde durup durur.

İşte 1341-1925 tarihli *Muhtıralı Cumhuriyet Takvimi*'nden bir yılın adı ve zamanı belli fırtınaları (Ergün Veren beni affetsin, yazmadan duramayacağım, hiç olmazsa "fırtınası" sözcüğünü ilkinde bırakıp öbürlerinde keserek aktarayım):

"Kânûnîsânî/Ocak: Zemherir Fırtınası (Fırtınası), Ayondon; **Mart:** Kozkavuran; **Nisan:** Kuğu; **Mayıs:** Filizkıran, Kokulya (İpekböceği), Ül-

ker; **Haziran:** Ülker; **Temmuz:** Yaprak, Karaerik; **Eylül:** Bildircin geçimi, Çaylak; **Teşrinievvel/Ekim:** Kışgeçimi, Balık; **Teşrinisânî/Kasım:** Koçkatımı, Ülker; **Kânûnievvel/Aralık:** Karakış, Gündönümü.”

Yukarıda alıntılıdığım fırtınalardan Karakış fırtınası bende hep geceleyn çekilmiş, efektlerle beslenmiş, kamera oyunlarıyla ürkünç kılınmış film sahneleri gibi *Çulluk* (1928) romanını hatırlatır. Romanları, hikâyeleri ve şehir yazılarıyla hatırlanan Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Osman Cemal Kaygılı, Sermet Muhtar Alus’la birlikte İstanbul’un has yazarlarından biri olan Mahmut Yesari’nin bu romanı, yazarının en ünlü eseridir ve ders kitapları için alıntı bile yapılmıştır. Roman yeni harflerle geç yayımlandığı için (1995, 2019) hak ettiği kadar okunduğu söylenemez. *Çulluk*’un baş taraflarında farklı bir karakış betimlemesi vardır:

Çatırdarak kırılan buz salkımları, çam dallarının yalçın kayalara çarpıp çıkardıkları madenî çatlamalar, sırtlara vura vura mükerrer akislerle ormanda dolaşıyordu.

Geyikçi Hoca süratle yerinden fırladı.

“Karakış başladı... Tekeler çıktılar...”

Çulluk yine bir Karakış bahsiyle sona erer:

Akşam yemeğinden sonra İnce Efe Osman Ağa, karısına seslendi: “Yahu, takvime baktım, bu gece Karakış giriyor... Sen, teke postlarını sundurmaya çıkar, havalansınlar... siyme zamanı ya, kokmaya başladılar...”

Karakış, Aralık ayının şiddetli fırtınalar, donlar, buzlu karlarla gelen günlerinden biri. Hatta kışın sıklıkla yaşanan fırtınalarını “karakış” diyerek genelleme âdeti de vardır. Karakış, tekeler için siyme zamanı, kızışma, çiftleşme dönemidir. Tekeler kızıştıkça kavgaya eder, dişiler bu kavgalar sonunda ayakta kalanla çiftleşir. Tekele-

rin siyme zamanı gelince canlı hayvanlardan olsun postlardan olsun ağır bir koku yayılır. Evlerdeki postlar, bu koku havaya karışsın diye açık havaya çıkarılır, havalanmaları sağlanır. Yıllar önce ölmüş tekelelerin postlarında hayat, vakti gelince gizli gücünü açığa vurur, cinsiyetin hâkimiyetini bir daha ilan eder. İnce Efe'nin eşinden ricası da bir takvim yaprağında gördüğü bu değişmez dünya gerçeğidir: Üreme güdüsü... Bir koca yıla yayılan halk takviminde bu üreme güdüsünün nice gün ve bayramları olduğunu unutmayalım.

Halk takviminden okuyup ayrıntılara daldığımız zaman böyle hikâyeler, mitolojik sahneler, mevsimlere göre düzenlenmiş uygulamalar pek çoktur. Ergün Veren, kitabında bunları da sırası geldikçe anlatıyor. Bu hevesin çerçevesi, Hesiodos'un *İşler ve Günleri*'yle kendini o kadar baskın bir biçimde belli etti ki etkisinden kurtulmak ne mümkün. Nerede ne okusam havaya, suya, toprağa ve ateşe dair, aklıma çağlar ötesinden seslenen bu Anadolu insanı gelir. Zaman olur Azra Erhat-Sabahattin Eyuboğlu yayımını (1977), zaman olur Suat Yakup Baydur çevirisini (1948) okur dururum. Küçük bir metindir ama "kitap falı" açar gibi sayfalarda ne çıkarsa bahtıma deyip rastgele dizeler arasında gezinmek hoşuma gider. O heyecanla kaybederim kitapları, nereye bıraktığımı unuturum da bir gün bir yerden zuhur etmelerini bekler dururum. Gördüm ki Ergün Veren kardeşim de kitabında bu metni değerlendirmiş, iyi de etmiş. Çok büyük bir dünya şemsiyesi olan folklorun insanlığın kılcal damarları içinde değişerek yaşadığını görmek ve göstermek folklorcunun asli görevlerinden biri. Bunu, Nebi Bozkurt'un *Hadiste Folklor ve Eğlence* (1997), J. G. Frazer'in *Altın Dal. Dinin ve Folklorun Kökleri* (M. H. Doğan çevirisi, 1991-1992, C. 1-2), Metin And'ın *Oyun ve Bugü* (2. Basım, 2005) kitaplarını okuyarak kendimce anlamaya çalıştım.

Bu büyü (daha doğrusu gizemli) *İşler ve Günler* sevdası bozulmadı ama, Güven Turan'ın *Ardıl* (2016) adlı şiir kitabındaki uzun soluklu ve bilge söyleyişli "Mukaddime"yi (s. 7-18) ilk okuyuştan bugüne sayısız okumalar zincirinden sonra "güneşin altında söylenmedik söz elbette bulunur" demekten kendimi alamadım. Hem buğulu bir

şiiir dünyasında kendi, kişisel gerçeklerinizi yazıyormuş gibi yapacaksınız, hem insanlığa ses ve soluk katacaksınız, hem de okuyanı, okuru şiiirin hücrelerinde dolaşabilmesi için öne doğru itekleyeceksiniz. Bu da usta şairlere yakışan bir tarz, daha doğrusu ustalığın şiiir boyutu. İklimden, halk takviminden, tabiatın gücünden ve onunla iyi geçinmekten ad vermeden söz eden “Mukaddime”, bendeki *İşler ve Günler* sevdasını bir daha depreştirdi, duygusal bir dönüşle *Revnâk-ı Bostân* hevesimi ateşledi. Güven Turan’ın “Mukaddime”si ile bu metinler arasında doğrudan değil soyluluk ve insani değerler, aynı damardan beslenme bakımından gizli bir bağ, bir nevi akrabalık kurma işgüzarlığına düşmeme yol açtı. Bu okumalar serüveni altı yüzyıl öncesinden aylar boyunca olup bitenlere bakarak devlet ileri gelenlerine öğütler veren *Semsiyye*’ye ulaştırdı beni. Şiiirin ve kehanetin diliyle geçmiş bilgileri Şemsiyye’sinde derleyen kişi Yazıcı Sâlih. Oğulları Yazıcızâde Mehmed, *Muhammediye* ve Yazıcızâde Ahmed Bîcan, *Envârü’l-Âşıkîn* eserleriyle ünlü, hatta babalarını unutturmuş halleri bile var. *Semsiyye*’de her ay için yirmi beş konu başlığı ve yorumlar yer alıyor:

“Gün tutulması”, “ay tutulması”, “güneşin ağıllanması”, “ayın ağıllanması”, “yeni ay”, “kuyruklu yıldız”, “yıldız düşmesi”, “eleğin sağma (gökkuşağı)”, “şimşek”, “gökte kızılık”, “gökte acayıplık”, “gökte bir şahıs görülmesi”, “gök gürlmesi”, “yıldırım”, “gökten ateş yağması”, “şiddetli yağmur”, “dolu”, “havadan toğrak yağması”, “gökten kurbağa ve solucan yağması”, “toz fırtınası”, “pusarık (sis)”, “şiddetli rüzgâr”, “gök gürlmesi”, “yer gürlmesi”, “yer deprenmesi (deprem)”. (Âmil Çelebioğlu, “Yazıcı Sâlih ve Şemsiyye’si”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, s. 1, 1976).

Dikkat edilecek olursa bir tür kâhinlik bu. Yazıcı Sâlih, hükümdara, devlet adamına bu doğa olayları hangi ayda olacaksa ona göre nasihatler veriyor, yapılması ya da yapılmaması yönünde öngörülerde bulunuyor. Bugün bilim, gözlem ve deney sonucu yapılan ha-

va tahminleri, dün ise biraz kehanet, biraz geçmiş deneyimler ışığında biraz da böyle yazılı eserlerde toplanmış bilgilerle yapılıyor. Bugün de eski bilgilerin, deneyimlerim ve aktarımların etkisiyle denize, hayvan davranışlarına, hava durumuna bakılarak “deprem mi olacak?” tahminlerinde bulunulması yoktan değil, geçmişten... Bu bilgilerin köksüz, geçersiz olduğunu düşünmek ayrı, bir korku ya da korkuya dayalı bir hastalıkla ilişkilendirmek ayrı, bunları bir folklorcu olarak incelemek daha ayrı bir şey.

Baştan beri, daldan dala konup türlü kılıklara büründürerek andığım isimlere, kitaplara birkaç isim ve bir kitap ekleyerek sözü keseyim.

Meteoroloji, geçmiş baştan beri anlattıklarımın ilintili ama çağımızdaki tanımının bütün özelliklerine sahip bir bilim. Onun bizdeki ilk temsilcilerinden Mehmet Fatin Gökmen, Ahmet Tevfik Göymen (soyadlarındaki “gök”lere dikkat) ile Cumhuriyet’in ilk yıllarında ülkemizde iki yıl kalarak çağdaş meteorolojinin kurumlaşmasına yön veren Macar bilim insanı Antal Réthly’yi ve bu çağdaşlaşma serüvenini bize keyifli bir dille anlatan Melek Çolak’ın *Aksakallı Havabakan Antal Bey* (2012) kitabını unutmak olmaz. Türkiye’yi sevmiş, Türklerce sevilmiş bir Batılı olarak Antal Réthly’nin ülkemizin birçok yerinde kurduğu meteoroloji istasyonları için yaptığı gezileri, satır aralarına sinmiş ya da açıkça dile getirilmiş gözlemlerini okudukça nereden nerelere geldiğimizi düşünmeye ve “az zamanda çok ve büyük işler” yapmışız demeye başlıyorsunuz.

Bana kalırsa Ergün Veren’in bu kitabında anlatılan, alıntılanan her şey, eskiden bilim bugünse folklorun inceleme konusu olan bilgiler, iklim değişikliklerinin baş döndürdüğü şu dönemde her günü yerli yerinde, halkın dilinden ve onun kaleminden, güvenli bir kaçış ve oyalanma alanı tabiri caizse bir “toplanma alanı” sunuyor. Okursak orada saklanacağız, orada korunacağız, orada avunacağız...

Söz Başı

Hayal ediniz! Herhangi bir konuyu merak etmişsiniz. Okumuş, seyretmiş, sormuş, dinlemiş, araştırmışsınız. Sonra klavyenin başına oturup öğrendiğiniz bilgilerle bir kitap hazırlamışsınız. Mutlu ve gururlusunuz.

Kitap taslağını kolunuzun altına almış ve ilminden irfanından feyz aldığınız hocanızın yanına gitmişsiniz. Durumu anlatıp dosyayı önüne bırakmışsınız. Hocanız gözlüklerini burnunun üzerine indirmiş, kâh başını hafif sağa sola, kâh aşağı yukarı sallayarak, bazen tebessümle, bazen de kaşları yukarıda taslağı baştan sona incelemiş. Siz karşısında her jestinden, mimiğinden anlam çıkarmaya çalışarak sonucu merakla beklemişsiniz.

İşte tam da böyle oldu. Hocam incelemesini bitirdi ve gözlüklerinin üzerinden bana bakarak, “Biraderim, pek olmamış gibi” dedi. Hafif bir sıcaklık hissettim bedenimde; çenemden kulaklarıma doğru bir uyuşma ve kulaklarımda hafif tıkanma oldu. Dilim damağıma yapıştı. İskemlede doğrulmak istedim, doğrulamadım; ayaklarımı hareket ettirmek istedim, yapamadım. Ellerimi koyacak yer bulamadım. Boynum omuzlarımla arasında sıkışmış halde, zoraki bir tebessümle, “Neden hocam?” diyecektim ki, “Biraderim, bu kitap genel okuyucuya hitap etmeyecek mi?” dedi.

“Evet, hocam” dedim.

“Mevzu ilgi çekici, örnekler keyif verici” dedi ve devam etti: “Bundan çok şık, ‘şambali’ tadında bir kitap olur. Bilimin kekrem-

siliğinden azade, hoş, naif, sade, bilgi veren, öğretirken eğlendiren yazılardan oluşacak kitaplar akademide farkında olmadan küflenmiş ruhumuza cila gibi gelecektir. Rahat ol, kendini kasma, sohbet eder gibi yaz, sen yazarken keyif alırsan, okuyucu da okurken keyif alır. Yeter ki bilgi hatası yapma. Cümlelerin kısa olsun, onları istediğin gibi kur, evir çevir, devir ama neşelendir.”

Karmaşık duygular içinde, “Sil baştan mı yani?” diyecektim ki, “Bir iki küçük düzeltme önerisini not ettim; sen şiirle meşgul olan birisin, bu kitabı kısa sürede neşeli ve keyifle okunacak hale getirebilirsin. Haksız mıyım?” dedi.

“Haklısınız hocam da...”

“Haklıysam ‘-da’sı ne?” dedi gülerken ve devam etti: “Dost acı söyler. Bilirim, sen her eleştirinin seni zenginleştirdiğine inanırsın. Haydi bakalım.”

Dosyayı yine kolumun altına aldım, vedalaştım ve odadan çıktım. Yolda bir başka akademisyenin sözleri kulağımda yankılanıyordu: “Halkbilimciler akademinin karanlık koridorlarından çıkıp hayata dokunmalılar.”

Günlerce düşündüm, zihnimde şekillendirdim ve mevzuya bunları anlatarak başlamaya karar verdim.

Mevzu ne mi? Anadolu insanı zamanı nasıl algılar, dilimler, noktalar, adlandırır ve yaşar? Yaşarken hangi inanış, önkabul ve pratikler onun hayatını şekillendirir? Doğayı gözlemleyerek geleceği ve hava durumunu nasıl tahmin eder? Bütün bunlar hayatını ve kültürünü nasıl etkiler? İşte mevzu bu. Fiitafsilun, yani derin (!) bir mevzu. Mürekkep yalamışlarımız halk takvimi / meteorolojisi adını vermişler. Lakin Anadolu insanı mevzuyu kısa yoldan ve naifçe anlatmış; “sayılı günler” demiş. Anlamayanlar olduğunu görmüş olmalı ki “çoban hesabı”, “kocakarı hesabı”, “anam babam hesabı”, “eski hesaba göre” yahut “hesaplı” demiş; hesap etmiş, tahminde bulunmuş. Ve meteorologlara nazirede pek de yanılmamış. Sonra da ateşin başında, peykede, sol topuğunun üzerine oturup, sağ ayağını sol dizinin üzerine atmış ve keyifle sağa sola sallarken çayını yudumlayıp

mevzuya noktayı koymuş: “Eee, anam babam hesabı, şaşmaz!”

* * *

*Sekiz ay kışımız, dört ay yazımız
Açlıktan telef oldu bazımız
Kasım demeden buz tutuyor özümüz
Mayısta çözülür gönlümüz bizim¹*

Şarkışlalı Âşık Serdari'nin dörtlüğünde dile getirdiği üzere kış aylarını yaşamak zordur Anadolu'nun yağışlı ve sert soğuklu yörelerinde... İnsana da zordur, hayvana da... Zemheride sabırla beklemek zordur cemrelerin düşmesini, mart dokuzunu. Zordur kocakarı soğukları zamanında abril beşini ve kırlangıçları hayal etmek.

Avare aylarda sabır ocağa köz, yufkaya katık edilir ve sessiz haykırışlar koşma olur Anadolu insanının dilinde:

*Yine kararıyor Martın dokuzu
Sıkıştı ahırda koyunla kuzu
Çok sürerse mahveder bizi
Sabır eyleyin komşular bu gün de geçer.*

*Komşular bekleyin Albır beşini
Gösterecek şiddetini kışını
İnek kaybeder baba eşini
Sabır eyleyin komşular bu gün de geçer.*

*Arkasından gelir Kırlangıç Kışı
Kırlangıç kar ile eder savaşı
Sabırdır komşular her işin başı
Sakin olun dostlar bu da geçer.²*

Yıl Kasım'da başlar Anadolu köylüsünün dünyasında. Çoban-

lar tutulur Kasım'da; imamlarla kile kile buğdaya, arpaya kavilleşir. Pastırma yazı, kışa hazırlığına geç kalana son fırsat olur. Haşarat gizlenir ve güneş yay burcuna girer.

Şeb-i Yelda ile uzun geceler başlar. Aralık'ın 21'inci gecesi en uzun gecedir. Şair bunu en iyi âşık kişinin bileceğini söyler dizele-
rinde...

Aralıkta on gün karakış yapar; rüzgâr böğürürken, ocaktaki ateş çatırdarken köylüyü bir kara düşünce alır ki sorma! "Bu kış nasıl geçecek?" Gün döner ve erbain gelir. Erbain kırk gündür, zemheri zamanıdır; kar, bora, fırtına sükûn bulmaz. Erbain sadece kış zamanı değildir Anadolu insanı için; Mustafa Kemal Atatürk'ü de hatırlatır... Nasıl mı? Cevabı ilerideki sayfalarda!

14 Ocak'ta karancolos (karagoncolos) "Geldim!" der. Fırtınalar adlarıyla koparlar: Zemheri fırtınası, karancalos fırtınası, ayandon fırtınası, kış şiddeti fırtınası.

Kasım 86 oldu da gücük girdi mi, hamsin başlar. Elli gündür. On iki gün arası erbainden alır, hamsine verir kışı. "Kasım yüz, yaz düz" tekerlemesi söylenir gücüğün ortalarında. Karadenizliye yarısı yaz yarısı kıştır, gücük. Anadolu'nun doğusunda ve ortasında kışın "cıv-cıv" zamanıdır. Soğuk iliklere kadar işlerken; kilerdeki un, tınazdaki saman azalırken hep aynı soru vardır akıllarda, dillerde: "Bu kış nasıl geçecek?"

Çiğdemler açarken gücükün sonunda ve mart ayının başında cemreler düşer havaya, suya ve toprağa; umutlar yeşerir Anadolu'nun toprağında, taşında... Cahit Sıtkı Tarancı "İlk Cemre" şiirinde anlatır ya:

*Kar eriyivermiş, buz kırılmış;
Kuşlar gibi azâdolmuş sular,
Toprağa düşer düşmez ilk cemre.
Arzın bağrında bin yol açılmış,
Aktıkça akmış, şâdolmuş sular,
Dağ başlarından tâ denizlere.³*

Kırkikindi yağmurları, kocakarı soğukları, çaylak fırtınası, berdelacuz, karakoncolos, zemheri, hıdırellez, cemreler...

Bunlar Anadolu insanının uzun yılların deneyim ve gözlemlerine dayanarak oluşturduğu takvimden bazı özel günler ile iklim olayları...

Peki, Anadolu insanı zamanı nasıl algılar, dilimler, noktalar, adlandırır ve yaşar? Yaşarken hangi inançlar ve tecrübeler onun hayatını şekillendirir? Doğayı gözlemleyerek geleceği ve hava durumunu nasıl tahmin eder? Bütün bunlar hayatını ve kültürünü nasıl etkiler? İşte bu kitabın konusu bu.

Anadolu insanının kısa yoldan ve naifçe “sayılı günler”, “çoban hesabı”, “kocakarı hesabı”, “anam babam hesabı”, “eski hesaba göre” yahut “hesaplı” dediği günleri Ergün Veren, *Kocakarı Soğuklarından Zemheriye Anadolu Halk Takvimi*’nde topladı.

“Ergün Veren’in bu kitabında anlatılan, alıntılanan her şey, iklim değişikliklerinin baş döndürdüğü şu dönemde her günü yerli yerinde, halkın dilinden ve onun kaleminden, güvenli bir kaçış ve oyalanma alanı tabiri caizse bir 'toplanma alanı' sunuyor. Okursak orada saklanacağız, orada korunacağız, orada avunacağız...”

Sabri Koz

tavsiye edilen
KDV'siz
satış fiyatı

₺ 33

Sertifika no: 11940

ISBN 978-605-09-6851-4

DK
Doğan
Kitap